

XII. ULUSLARARASI TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI SEMPOZYUMU

21-23 MAYIS 2025 - NIĞDE

TYPKI ƏLEMİ
TÜRK DÜNYASI
TYPK ДҮЙНӨСҮ
TURK DUNYOSI

TÜDAS 2025

BİLDİRİLER KİTABI CİLT I

**XII. ULUSLARARASI TÜRK DÜNYASI
ARAŞTIRMALARI SEMPOZYUMU
(21-23 MAYIS 2025, NİĞDE)**

BİLDİRİLER KİTABI

CİLT I

Çizgi Kitabevi Yayınları (e-kitap)

©Çizgi Kitabevi
Ekim 2025

ISBN: 978-625-396-653-9
Yayıncı Sertifika No: 52493

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
- Cataloging in Publication Data (CIP) -

EDİTÖRLER

Arş. Gör. Kevser AKMAN

Arş. Gör. Merve Nur ERTEM

XII. ULUSLARARASI TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI SEMPOZYUMU

(21-23 MAYIS 2025, NİĞDE)

BİLDİRİLER KİTABI

CİLT I

Baskıya Hazırlık: Çizgi Kitabevi Yayınları
Tel: 0332 353 62 65- 66

ÇİZGİ KİTABEVİ

Sahibiata Mah.
M. Muzaffer Cad. No:41/1
Meram/**Konya**
(0332) 353 62 65

Konevi Mah.
Larende Cad. No:20/A
Meram/**Konya**
(0332) 353 62 66

Siyavuşpaşa Mah.
Gül Sk. No:15 B
Bahçelievler/**İstanbul**
(0212) 514 82 93

www.cizgikitavevi.com

📞 / cizgikitavevi

BİLDİRİLER KİTABI

CİLT I

**XII. ULUSLARARASI TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI
SEMPOZYUMU
(21-23 Mayıs 2025 Niğde)**

**XII. BEYNƏLXALQ TÜRK DÜNYASI ARAŞDIRMALARI
SİMPOZİUMU
(21-23 May 2025 Niğde)**

**XII. ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТҮРКІ ӘЛЕМІ ЗЕРТТЕУЛЕРІ
СИМПОЗИУМЫ
(21-23 Мамыр 2025 Нийде)**

EDİTÖRLER

Arş. Gör. Kevser AKMAN
Arş. Gör. Merve Nur ERTEM

2025 NİĞDE

CİLT I

DİL/EDEBİYAT

Türk Lehçeleri ve Edebiyatları – Karşılaştırmalı Çalışmalar

Türk ve Dünya Edebiyatlarının İlişkisi ve Etkileşimi

XII. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu'nda Sunulan Bildirilerin Ülkelere Göre Dağılımı

Ülkeler	Sunulan Bildiri Sayısı
Türkiye	92
Kazakistan	58
Azerbaycan	44
Özbekistan	25
Kırgızistan	13
İran	3
Moldova	3
Irak	1

ONURSAL BAŞKANLAR

Prof. Dr. Hasan USLU

(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Rektörü)

Doç. Dr. Sayavuş KASIMOV

(Bakü Avrasya Üniversitesi Rektörü)

Dr. Gülmira KANAY

(Kazak Ulusal Kızlar Pedagoji Üniversitesi)

DÜZENLEME KURULU

NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ

Prof. Dr. Hikmet KORAŞ

(Düzenleme Kurulu Başkanı)

Prof. Dr. Bekir ÇINAR

(Eğitim Fakültesi Dekanı)

Prof. Dr. Nevzat TOPAL

(Tarih Bölümü)

Doç. Dr. Bayram POLAT

(Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi
Bölümü)

Doç. Dr. Hakan YALAP

(Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi
Bölümü)

Dr. Öğr. Üyesi Erdiñ DEMİRAY

(Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü)

Dr. Öğr. Üyesi Perizat YERTAYEVA

(Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları
Bölümü)

Prof. Dr. Fatih YÜCEL

(İktisat Bölümü)

Prof. Dr. Timur VURAL

(Türk Musikisi Devlet
Konservatuarı)

Doç. Dr. Meder SALİEV

(Çağdaş Türk Lehçeleri ve
Edebiyatları Bölümü)

Dr. Öğr. Üyesi Turgay DÜĞEN

(Avrasya Araştırmaları Ana Bilim
Dalı)

Dr. Öğr. Üyesi Adem YELOĞLU

(Çağdaş Türk Lehçeleri ve
Edebiyatları Bölümü)

KAZAK ULUSAL KIZLAR PEDAGOJİ ÜNİVERSİTESİ

Dr. Zakir JUMAKULOV

(Rektör Yardımcısı)

Moldir ABDRAYMOVA

(Bilim Departmanı Müdürü)

J.B. AŞİRBKOVA

(Sanat Enstitüsü)

Aydana NURTAZA

(Uluslararası İşbirliği Departmanı
Kıdemli Yöneticisi)

BAKÜ AVRASYA ÜNİVERSİTESİ

Prof. Dr. Gülzar İBRAHİMOVA

(Bilim İşlerinden Sorumlu Rektör Yrd.)

Doç. Dr. Sevda RZAYEVA

(Bilim ve Uluslararası İlişkilerden
Sorumlu Rektör Yrd.)

Günhan HÜSEYNLİ

(Genel İşlerden Sorumlu Rektör Yrd.)

Doç. Dr. Mütəllim RƏHİMOV

(Bölgeler Çalışmalar ve İktisat Fakültesi
Dekani)

Doç. Dr. Zəminə RÜSTƏMBƏYLİ

(Kuramsal Dilcilik ve Türk Dilleri
Bölüm Başkanı)

Doç. Dr. Nigar HÜSEYNOVA

(Eğitim İşlerinden Sorumlu Rektör
Yrd.)

Doç. Nərgiz HƏSƏNOVA

(Rektör Danışmanı)

Şəfahət ALİYEV

(Rektör Yardımcısı)

Doç. Dr. Salman SÜLEYMANOV

(Filoloji Fakültesi Dekanı)

BİLİM KURULU

- Prof. Dr. Adalet TAHİRZADE**
(Bakü Avrasya Üniversitesi)
- Prof. Dr. Adem ÖGER**
(Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)
- Prof. Dr. Ahmet BURAN**
(Fırat Üniversitesi)
- Prof. Dr. Ahmet ŞAHBAZ**
(Necmettin Erbakan Üniversitesi)
- Prof. Dr. Ahmet TAŞAĞIL**
(Mimar Sinan Üniversitesi)
- Prof. Dr. Ali ASKER**
(Karabük Üniversitesi)
- Prof. Dr. Ali Osman GÜNDOĞAN**
(Muğla Üniversitesi)
- Prof. Dr. Akgül JUBANDIKOVA**
(Kazak Ulusal Kızlar Pedagoji Üniversitesi)
- Prof. Dr. Alimcan İNAYET**
(Ege Üniversitesi)
- Prof. Dr. Aliya İSAYEVA**
(Kazak Ulusal Kızlar Pedagoji Üniversitesi)
- Prof. Dr. Amanjol KALIŞ**
(El Farabi Kazak Milli Üniversitesi)
- Prof. Dr. Ayabek BAYNİYAZOV**
(Ardahan Üniversitesi)
- Prof. Dr. Ayman ZEYNULLİNA**
(Toraygırov Üniversitesi)
- Prof. Dr. Aynur KÖŞEKOVA**
(Kazak Ulusal Kızlar Pedagoji Üniversitesi)
- Prof. Dr. Balkiya KASIM**
(Abay Kazak Ulusal Üniversitesi)
- Prof. Dr. Bekir Necati ALTIN**
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
- Prof. Dr. Birol AKGÜN**
(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
- Prof. Dr. Bolat SAYLAN**
(El Farabi Kazak Milli Üniversitesi)
- Prof. Dr. Bülent KARA**
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
- Prof. Dr. Chong-Jin OH**
(Hankuk Üniversitesi)
- Prof. Dr. Cıldız İSMAİLOVA**
(Karabük Üniversitesi)
- Prof. Dr. Darhan KIDIRALI**
(Uluslararası Türk Akademisi Başkanı)
- Prof. Dr. Efkan UZUN**
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
- Prof. Dr. İbrahim ERDOĞDU**
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
- Prof. Dr. İbrahim ÖZTÜRK**
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
- Prof. Dr. Elena OGANOVA**
(Moskova Devlet Üniversitesi)
- Prof. Dr. Elvan YALÇINKAYA**
(Erciyes Üniversitesi)
- Prof. Dr. E. Hüseyin ÇETENAK**
(Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)
- Prof. Dr. Erdoğan ALTINKAYNAK**
(Ardahan Üniversitesi)
- Prof. Dr. Faruk ÇOLAK**
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
- Prof. Dr. Fatma AÇIK**
(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
- Prof. Dr. Faxreddin VEYSELLİ**
(Azerbaycan Diller Üniversitesi)
- Prof. Dr. Feyzan GÖHER**
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
- Prof. Dr. Gaziza ŞOYBEKOVA**
(Kazak Ulusal Kızlar Pedagoji Üniversitesi)
- Prof. Dr. Gülmira ABDRAŞİLOVA**
(Kazak Ulusal Kızlar Pedagoji Üniversitesi)
- Prof. Dr. Gülnaz SALGARAYEVA**
(Kazak Ulusal Kızlar Pedagoji Üniversitesi)
- Prof. Dr. Gülzar İBRAHİMOVA**
(Bakü Avrasya Üniversitesi)
- Prof. Dr. Halit ÇAL**
(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
- Prof. Dr. Haluk ALKAN**
(İstanbul Üniversitesi)
- Prof. Dr. Hamdi DOĞAN**
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
- Prof. Dr. Hasan KULİYEV**
(Bakü Avrasya Üniversitesi)
- Prof. Dr. Hatice İÇEL**
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
- Prof. Dr. Hayati BEŞİRLİ**
(Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi)
- Prof. Dr. Hüseyin AĞIR**
(Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi)
- Prof. Dr. İrskül ŞAKAMAN**
(Pavlodar Pedagoji Üniversitesi)
- Prof. Dr. İbrahim MARAŞ**
(Ankara Üniversitesi)
- Prof. Dr. İdris Nebi UYSAL**
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi)
- Prof. Dr. İkrım KASIMOV**
(Slavyan Üniversitesi)
- Prof. Dr. İrfan MORİNA**
(Pristine Üniversitesi)
- Prof. Dr. Jarkınbike SÜLEYMANOVA**
(Kazak Ulusal Kızlar Pedagoji Üniversitesi)
- Prof. Dr. Kamran ALİYEV**
(AMEA Folklor Enstitüsü)
- Prof. Dr. Kerim TÜRKMEN**
(Erciyes Üniversitesi)
- Prof. Dr. Kutluk Kağan SÜMER**
(İstanbul Üniversitesi)
- Prof. Dr. Mahmud ALLAHMANLI**
(Bakü Avrasya Üniversitesi)
- Prof. Dr. Mayıl ASGEROV**
(Bakü Avrasya Üniversitesi)
- Prof. Dr. Mehmet DEMİRAL**
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet EKİZ
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Bülent ULUDAĞ
(İzmir Katip Çelebi Üniversitesi)
Prof. Dr. Mereke ATABAYEVA
(Kazak Ulusal Kızlar Pedagoji Üniversitesi)
Prof. Dr. M. Serkan TAFLIOĞLU
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Prof. Dr. Möldir ORAZALİYEVA
(Kazak Ulusal Kızlar Pedagoji Üniversitesi)
Prof. Dr. Muhabbet KURBANOVA
(Özbekistan Millî Üniversitesi)
Prof. Dr. Murat ÇEMREK
(Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa TALAS
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa ÜNAL
(Erciyes Üniversitesi)
Prof. Dr. Mutlu Başaran ÖZTÜRK
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Prof. Dr. Nagima İLYASOVA
(Abay Kazak Ulusal Pedagoji Üniversitesi)
Prof. Dr. Nevzat ŞİMŞEK
(Dokuz Eylül Üniversitesi)
Prof. Dr. Okyay UÇAN
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Prof. Dr. Onur KÖKSAL
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Prof. Dr. Qara MAŞADIYEV
(AMEA Nesimi Dilbilim Enstitüsü)
Prof. Dr. Ramilya YARULLİNA YILDIRIM
(İnönü Üniversitesi)
Prof. Dr. Ramis KARABULUT
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Prof. Dr. Recep ÇİÇEK
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Prof. Dr. Recep ÖZKAN
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Prof. Dr. Rita SULTANGALİYEVA
(Ötemisov Batı Kazakistan Devlet Üniversitesi)
Prof. Dr. Rövsen CAVADOV
(Bakü Devlet Üniversitesi)
Prof. Dr. Rûfet HÜSEYNZADE
(Bakü Avrasya Üniversitesi)
Prof. Dr. Sami KILIÇ
(Fırat Üniversitesi)
Prof. Dr. Selçuk DUMAN
(Giresun Üniversitesi)
Prof. Dr. Selen DOĞAN
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Prof. Dr. Sercan DEMİRGÜNEŞ
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Prof. Dr. Serkan Ercan BAĞÇECİ
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Prof. Dr. Seyfeddin RZASOY
(Bakü Avrasya Üniversitesi)
Prof. Dr. Svetlana SMAGULOVA
(El Farabi Kazak Milli Üniversitesi)
Prof. Dr. Şaban NAZLIOĞLU
(Pamukkale Üniversitesi)

Prof. Dr. Şara MAJİTAYEVA
(Böketo Karagandı Devlet Üniversitesi)
Prof. Dr. Tayfur BAYAT
(İnönü Üniversitesi)
Prof. Dr. Tınıştık YERMEKOVA
(Kazak Ulusal Kızlar Pedagoji Üniversitesi)
Prof. Dr. Timur VURAL
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Prof. Dr. Tsendin BATTULIK
(Moğolistan Devlet Üniversitesi)
Prof. Dr. Tursınay BAYNAZAROVA
(Kazak Ulusal Kızlar Pedagoji Üniversitesi)
Prof. Dr. Türkan BAYER ALTIN
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Prof. Dr. Yadulla HASANLI
(Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi)
Prof. Dr. Yıldırım ÖZBEK
(Akdeniz Üniversitesi)
Prof. Dr. Yücel CAN
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Prof. Dr. Ziya AVŞAR
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)

Doç. Dr. Ahmet BÜYÜKAKKAŞ
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Doç. Dr. Aynur NOGAYEVA
(Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi)
Doç. Dr. Anar SOMUNCUOĞLU
(Hacettepe Üniversitesi)
Doç. Dr. Aygül AYTPEBETOVA
(Jubanov Aktöbe Devlet Üniversitesi)
Doç. Dr. Ayşegül TÜRK
(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Doç. Dr. Çiğdem ŞAHİN
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Doç. Dr. Çulpan ÇETİN
(Kafkas Üniversitesi)
Doç. Dr. Eda BOZKURT
(Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Gülnar MAMAYEVA
(Gumilev Avrasya Milli Üniversitesi)
Doç. Dr. Elmira MEMMEDOVA –KEKEÇ
(Bakü Avrasya Üniversitesi)
Doç. Dr. Ergin JABLE
(Pristine Üniversitesi)
Doç. Dr. F. Özlem ALPER
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Doç. Dr. Farah CELİL
(Bakü Avrasya Üniversitesi)
Doç. Dr. Güçehre KELDİYAROVA
(Özbekistan Milli Üniversitesi)
Doç. Dr. Gülnar MAMAYEVA
(Gumilev Avrasya Milli Üniversitesi)
Doç. Dr. Hakan YALAP
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Doç. Dr. Hünkar GÜLER
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Doç. Dr. İbrahim KAPLAN
(İzmir Katip Çelebi Üniversitesi)

Doç. Dr. İryna M. DRYGA
(A. Kırmski Şarkiyat Araştırma Enstitüsü, UMİA)

Doç. Dr. Kerem GÖKTEN
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)

Doç. Dr. Liubovi CHIMPOESH
(Moldova İlimler Akademisi)

Doç. Dr. Lokman ZOR
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)

Doç. Dr. Marija DHİNDJİC
(Sırbistan İlimler ve Sanat Akademisi)

Doç. Dr. Muhtar MİROV
(Başev Üniversitesi)

Doç. Dr. Murteza HASANOĞLU
(Azerbaycan Cumhurbaşkanlığı DİA)

Doç. Dr. Mutellim REHİMOV
(Bakü Avrasya Üniversitesi)

Doç. Dr. Nazile ABDULLAZADE
(Bakü Avrasya Üniversitesi)

Doç. Dr. Nigar HÜSEYNOVA
(Bakü Avrasya Üniversitesi)

Doç. Dr. Saadet ŞIXIYEVA
(Bakü Avrasya Üniversitesi)

Doç. Dr. Saylau KOJAGULOV
(Jansugurov Jetisu Üniversitesi)

Doç. Dr. Serhat ERKMEN
(Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi)

Doç. Dr. Seyfeddin ALTAYLI
(Bakü Avrasya Üniversitesi)

Doç. Dr. Shurubu KAYHAN
(İstanbul Kültür Üniversitesi)

Doç. Dr. Sibel YILDIZ KISACIK
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)

Doç. Dr. Vakur SÜMER
(Hoca Ahmet Yesevi Türk-Kazak Üniversitesi)

Doç. Dr. Yasin QARAMEMMEDLİ
(Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi)

Doç. Dr. Zəminə RÜSTEMBEYLİ
(Bakü Avrasya Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Atilla JORMA
(Uluslararası Vizyon Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Bağdagül MUSA
(Ürdün Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Elsev BRİNA LOPAR
(Ukshin Hoti Prizren Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Erdinç DEMİRAY
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Fatma ERTÜRK
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Haktan BİRSEL
(İzmir Katip Çelebi Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Nuran MALTA-MUHAXHERİ
(Priştine Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Songül OMUR
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Suk Kyeong KANG
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)

Dr. Ablet SEMET

(Göttingen Georg-August Üniversitesi)

Dr. Aknur JİDEBEKKIZI

(El Farabi Kazak Ulusal Üniversitesi)

Dr. Akşay JALALOVA

(Kazak Ulusal Kızlar Pedagoji Üniversitesi)

Dr. Aygerim ESPENOVA

(Jürgenov Kazak Ulusal Sanat Akademisi)

Dr. Damejan SADIKOVA

(Kazak Ulusal Kızlar Pedagoji Üniversitesi)

Dr. Bijomart KAPALBEK

(Kazak Dili Geliştirme Enstitü Başkanı)

Dr. İlhame ŞİHIYEVA

(Bakü Avrasya Üniversitesi)

XII. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu Hakemleri

PROF. DR. AYHAN CEYHAN (NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE)

PROF. DR. BEKİR ÇINAR (NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE)

PROF. DR. ENVER KAPAĞAN (BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE)

PROF. DR. ERCAN ALKAYA (FIRAT ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE)

PROF. DR. FATİH YÜCEL (NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE)

PROF. DR. FATMA AÇIK (GAZİ ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE)

PROF. DR. FİLİZ MELTEM ERDEM UÇAR (NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE)

PROF. DR. GÜLİN ÖZTÜRK (NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE)

PROF. DR. HİKMET KORAŞ (NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE)

PROF. DR. INOMJON AZİMOV (ALİ ŞİR NEVÂİ TAŞKENT DEVLET ÖZBEK DİLİ VE EDEBİYATI ÜNİVERSİTESİ, ÖZBEKİSTAN)

PROF. DR. İBRAHİM ERDOĞDU (NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE)

PROF. DR. İBRAHİM ÖZTÜRK (NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE)

PROF. DR. MARUFCAN YOLDAŞEV (TAŞKENT İKTİSADİYAT VE PEDAGOJİ ENSTİTÜSÜ, ÖZBEKİSTAN)

PROF. DR. MEHMET EKİZ (NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE)

PROF. DR. MEHMET TUNÇEL (NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE)

PROF. DR. MUHAMMED ZEYNEL ÖZTÜRK (NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE)

PROF. DR. NADİRHAN HASAN (MİRZA ULUĞBEY ÖZBEKİSTAN MİLLÎ ÜNİVERSİTESİ, ÖZBEKİSTAN)

PROF. DR. NEVZAT TOPAL (NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE)

PROF. DR. TİMUR VURAL (NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE)

PROF. DR. ULUĞBEK HAMDAMOV (MİRZA ULUĞBEY ÖZBEKİSTAN MİLLÎ ÜNİVERSİTESİ, ÖZBEKİSTAN)

PROF. DR. ÜLVİYYE KƏRİMOVA (BAKİ AVRASIYA UNİVERSİTETİ, AZERBAJCAN)

PROF. DR. YÜCEL CAN (NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE)

PROF. DR. ZİLOLA KHUDAYBERGENOVA (BARTIN ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE)

PROF. DR. ZİYA AVŞAR (NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE)

DOÇ. DR. AHMET BÜYÜKAKKAŞ (NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE)

DOÇ. DR. ALPAY İĞCİ (UŞAK ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE)

DOÇ. DR. BAHADIR GÜLBAHAR (KIRŞEHİR AHİEVAN ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE)

DOÇ. DR. BAYRAM POLAT (NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE)
DOÇ. DR. ÇIĞDEM ŞAHİN (NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE)
DOÇ. DR. DİLDOR BAZAROVA (EKONOMİ VE PEDAGOJİ ÜNİVERSİTESİ, ÖZBEKİSTAN)
DOÇ. DR. ELŞAD YÜSİFOV (BAKİ AVRASIYA UNİVERSİTETİ, AZERBAYCAN)
DOÇ. DR. ERHAN GİRAY (ARTVİN ÇORUH ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE)
DOÇ. DR. FAZİL RÜSTƏMOV (BAKİ AVRASIYA UNİVERSİTETİ, AZERBAYCAN)
DOÇ. DR. GÜNAY HÜSEYN PƏNAH (BAKİ AVRASIYA UNİVERSİTETİ, AZERBAYCAN)
DOÇ. DR. HARUN AKÇAM (NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE)
DOÇ. DR. KEREM GÖKTEN (NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE)
DOÇ. DR. MEDER SALİEV (NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE)
DOÇ. DR. MERYEM ARSLAN (NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE)
DOÇ. DR. MÜTƏLLİM RƏHİMOV (BAKİ AVRASIYA UNİVERSİTETİ, AZERBAYCAN)
DOÇ. DR. MELEK KÖRÜKCÜ (NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE)
DOÇ. DR. NEŞE ERENOĞLU (NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE)
DOÇ. DR. ODİNAXON TURSUNOVA (ANDİCAN DEVLET ÜNİVERSİTESİ, ÖZBEKİSTAN)
DOÇ. DR. OLİM TULABOEV (ALİ ŞİR NEVÂİ TAŞKENT DEVLET ÖZBEK DİLİ VE
EDEBİYATI ÜNİVERSİTESİ, ÖZBEKİSTAN)
DOÇ. DR. RASİM HEYDƏROV (BAKİ AVRASIYA UNİVERSİTETİ, TÜRKİYE)
DOÇ. DR. RESUL BAĞI (NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE)
DOÇ. DR. SAİDBEK BOLTABAYEV (KARABÜK ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE)
DOÇ. DR. SEYFƏTTİN ALTAYLI (BAKİ AVRASIYA UNİVERSİTETİ, AZERBAYCAN)
DOÇ. DR. SURAYYO GAFUROVA (FERGANA DEVLET ÜNİVERSİTESİ, ÖZBEKİSTAN)
DOÇ. DR. VÜSALƏ NAĞİYEVA (BAKİ AVRASIYA UNİVERSİTETİ, AZERBAYCAN)
DOÇ. DR. YAVUZ YILDIRIM (NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE)
DOÇ. DR. YELİZ SARIÖZ GÖKTEN (NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE)

DR. ADEM YELOĞLU (NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE)
DR. AİGERİM ABDİKHANOVA (KAZAK ULUSAL KIZLAR PEDAGOJİ ÜNİVERSİTESİ,
KAZKİSTAN)
DR. AYTEN ABBASOVA (BAKİ AVRASIYA UNİVERSİTETİ, AZERBAYCAN)
DR. DILRABO ABDAZİMOVA (KAZAKİSTAN)
DR. DİLUBA ABDAZİMOVA (NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE)
DR. ERDİNÇ DEMİRAY (NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE)
DR. ERGİN GÖKKAYA (NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE)
DR. FATMA YELOĞLU (TÜRKİYE)
DR. HÜSEYİN CEM ESEN (NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE)
DR. HÜSEYİN ƏHMƏTZADƏ (BAKİ AVRASIYA UNİVERSİTETİ, AZERBAYCAN)

DR. İMANYAR QULİYEV (BAKİ AVRASIYA UNİVERSİTETİ, AZERBAYCAN)
DR. İPEK KILIÇ (SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ, , TÜRKİYE)
DR. KARLYGASH ASHİRKHANOVA (ATIRAU KH. DOSMUHAMMEDOV ÜNİVERSİTESİ,
KAZAKİSTAN)
DR. KÜBRA ÖZTÜRK (NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE)
DR. MEHMET FATİH DİNÇASLAN (KAHRAMANMARAŞ İSTİKLAL ÜNİVERSİTESİ,
TÜRKİYE)
DR. MEHMETALİ KASIM (NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE)
DR. MELİH NADİ TUTAN (NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE)
DR. NEVİN METE (NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE)
DR. NURZHAN TOLEGENULY (ABAY ÜNİVERSİTESİ, KAZAKİSTAN)
DR. ÖĞR. ÜYESİ ERHAN SOLMAZ (UŞAK ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE)
DR. ÖZLEM BAŞBOĞA (NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE)
DR. PERİZAT YERTAYEVA (NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE)
DR. TURGAY DÜĞEN (NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE)
DR. YEŞİM TÜRKMEN (NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE)
DR. UMSUNAY ZHUMASHEVA (AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE)
DR. ZAMİRA ÖZTÜRK (T.C. CUMHURBAŞKANLIĞI İLETİŞİM BAŞKANLIĞI, TÜRKİYE)

AYGÜN İSMAYILOVA (BAKİ AVRASIYA UNİVERSİTETİ, AZERBAYCAN)
CAVAD HUSEYNLİ (BAKU BİZNES UNİVERSİTETİ, AZERBAYCAN)
ENES TAŞOĞLU (NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE)
GÜLŞAH TUĞLACI (NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE)
HACER ÖZKUL (NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE)
HİLAL BUDAK (NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE)
I.Ü.F.D PƏRVİN VERDİYEVA (AZERBAYCAN)
KANAT ASHİRKULOV (ELFARABİ ÜNİVERSİTESİ, KAZAKİSTAN)
LEYLA ATAKİŞİYEVA (BAKİ AVRASIYA UNİVERSİTETİ, AZERBAYCAN)
MƏCİD QURBANOV (BAKİ AVRASIYA UNİVERSİTETİ, AZERBAYCAN)
MESUT SÖNMEZ (NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE)
VAQİF HÜSEYN (BAKİ AVRASIYA UNİVERSİTETİ, AZERBAYCAN)
VUQAR ƏLİYƏV (BAKİ AVRASIYA UNİVERSİTETİ, AZERBAYCAN)
YAQUT AĞASIYEVA (AZERBAYCAN DEVLET PEDAQOJİ UNİVERSİTESİ, AZERBAYCAN)

İÇİNDEKİLER

Yazar	Bildiri Başlığı	Sayfa No
Serpil SOYDAN	Nimşehit'in Vatan Konulu Bazı Şiirlerinde Metin Dil İncelemesi <i>Text Language Analysis in Some Poems of Nimşehit About Homeland</i>	1-10
Galip GÜNER	Kıpçakça Yazılmış Kitâbü'l Ef'âl Özgün Bir Eser Midir? <i>Is Kitabul Ef'al Written in Kypchaq an Original Work?</i>	11-16
Natella QULIYEVA Nazhora BEKOVA	XX Əsr Azərbaycan Ədəbiyyatında Reallıqların və Sosial Problemlərin Təsviri <i>The Description of the Reality and Social Problems in the XX th Century of Azerbaijan Literature</i>	17-22
Sirus MUSTAFA Pejman DADKHAH	Məşrutə(1900) İnqilabından 60-cı illərin Sonuna Qədər Təbrizin Dramatik Əsərlərində Tənqidi Təfəkkürün Tədqiqi <i>A Study of Critical Thought in Tabriz Dramatic Works From the Constitutional Era to the End of the 1960s</i>	23-34
Марита ШАБЕКОВА	Қазақ және Ағылшын Тілдеріндегі “Ай” Космонимінің Тілдік Көріністері Жайында <i>Linguistic Representations of the “Moon” Cosmonym in Kazakh and English Languages</i>	35-44
Marhabo KUCHKAROVA	Tavalla Tölegen Hocamyarov'un Özbek Edebiyatındaki Yeri (1882-1932) <i>Tavallo Tolagan Khojamyorov's Role in Uzbek Literature</i>	45-54
Ayşegül TAŞKESEN	Sedd-i İskenderî'de Astronomi, Çiçek ve Müzikle İlgili Söz Varlığı <i>Astronomy, Flower and Music Vocabulary at the Sedd-i İskenderî</i>	55-62
Назаркул ИШЕКЕЕВ Рима ЗАЙЫРКУЛОВА	«Манастаануу» Дисциплинасында «Манас» Эпосу Менен «Коркут Ата» Эпосторун Салыштыруу Маселелери <i>Problems of Comparing the Epics Manas and Korkut Ata in the Manas Studies Discipline</i>	63-72
Г.М. ТОКТЫМАНОВА	Түркі Тілдері Жүйесіндегі Қазақ Тілінің Тарихи Орны <i>Historical Place of the Kazakh Language in the System of Turkic Languages</i>	73-76
Necati DEMİR	Ural-Altay Dil Ailesinin Tarihi Alt Yapısı Olarak Seima-Turbino ve Karasuk Kültürü <i>Seima-Turbino and Karasuk Culture as the Historical Substructure of the Ural-Altay Language Family</i>	77-86
Feruzaxon KARIMOVA	Badiiy Matnda Qo'llangan Pretsedent Nomlarning Assotsiativ Xususiyatlari <i>Associative Characteristics of Precedent Names Used in Literary Text</i>	87-92
Saida KURBANOVA	Komedide Bir Dolandırıcı Karakterinin Komik ve Hicivsel Yorumu <i>The Comic and Satirical Interpretation of the Character of a Scammer in the Comedy</i>	93-96
У. АҚБЕРДІҚЫЗЫ С.А ЖИРЕНОВ	Қазақ Әйелдерінің Тілдік Қолданысындағы Табу Сөздердің Гендерлік-Концептуалдық Сипаты <i>Gender-Conceptual Character of Taboo Words in the Language Use of Kazakh Women</i>	97-104
Ercan ALKAYA Çiğdem KUŞ	Gaziantep ve Yöresi Ağızlarında bar/bar- (var/var-) Kelimelerinde Ön Seste Görülen b- Üzerine <i>On the /b-/ Observed in the Initial Syllable of the Words bar/bar- (var/var-) in The Gaziantep and Surrounding Dialects</i>	105-112
Ғ. С. ҚАМБАРОВА К. А. КАЛДЫБАЕВА Б. Д. ЖҰМАҚАЕВА	Қазақ Прозасындағы Авторлық Ұстаным және Оның Композициялық Құралдары <i>Authorial Stance in Kazakh Prose and Its Compositional</i>	113-120

ALISHER NAVOIYNING MISTIK VA ADABIY AN'ANALARIDA HAMD POETIKASI

Nazzora BEKOVA*

Annotatsiya: Ushbu tadqiqot Alisher Navoiyning hamd poetikasini o'rganib, uning tuzilmaviy, falsafiy va badiiy jihatlarini islom ilohiyoti, tasavvuf an'analar va fors-turk mumtoz adabiyoti doirasida tahlil qiladi. Navoiy hamd she'riyati keng tan olingan bo'lsa-da, uning global poetik an'analar bilan qiyosiy tahlili bo'yicha sezilarli bilim bo'shlig'i mavjud. Xususan, Qur'oni Karim intertekstualizatsiyasi, lingvistik va semiotik tuzilmalari hamda tasavvufiy epistemologik ahamiyati yetarlicha tadqiq qilinmagan. Ushbu ish adabiy tahlil va hermenevtik yondashuv asosida Navoiyning poetik strategiyalari, intertekstual havolalari va tematik motivlarini tizimli ravishda o'rganib, uning ma'naviy sadoqat va intellektual izlanishning o'ziga xos uyg'unligini yaratganligini ko'rsatadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, Navoiyning hamdni mustaqil poetik unsur emas, balki tizimli she'riy tuzilmaning bir qismi sifatida joylashtirishi mistik adabiyot rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatgan. Uning tasavvuf (fano, suluk, ma'rifat) tushunchalarini qo'llashi faqat diniy ifoda shakli sifatida emas, balki Temuriylar davridagi falsafiy bahslarga hissa qo'shuvchi muhim omil sifatida ham maydonga chiqadi. Tadqiqot natijalari shuni anglatadiki, Navoiyning poetik innovatsiyalari an'anaviy diniy ifodalar doirasidan chiqib, ilohiyot, poetika va mistitsizmni o'zida birlashtirgan yetuk namunaviy modelni yaratgan. Ushbu xulosalar islomiy adabiy an'analar bo'yicha qiyosiy tadqiqotlar, tarixiy va ilohiy lingvistik bo'yicha fanlararo izlanishlar, shuningdek, adabiy va axloqiy diskursda ruhiy falsafaning zamonaviy qo'llanilishi uchun yangi ilmiy yo'nalishlar ochib beradi.

Kalit So'zlar: *Alisher Navoiy, Hamd She'riyati, Islom Poetikasi, Qur'oni Karim Intertekstualizatsiyasi, Tasavvuf Falsafasi.*

The Poetics of Hamd in Alisher Navoi's Mystical and Literary Tradition

Abstract: Alisher Navoi's hamd poetics is examined as a structure, philosophy, and art within the religious and Sufi traditions, and in the classical literature of the Turkic and Persian circles. While it is widely attested for Navoi's hamd poetry, there still remains a very large gap in its comparative analysis with the global poetic traditions in terms of Qur'anic intertextuality, linguistic and semiotic structures and in terms of its epistemological importance in Sufi discourse. This study undertakes a systematic literary analysis and hermeneutic approach to reveal Navoi's creative play with poetry as a means of transcending the spiritual and community ties, as well as intertextuality and thematic motifs that emphasize the intellectual journey of the author in his exploration of unity of faith and human mortality. The research shows that Navoi's placing of hamd within poetical structure was a tremendous contribution to the development of mystical literature. Furthermore, his inclusion of tasavvuf (fana, suluk and ma'rifat) into his poetry was both a contribution to devotional ways and concepts and to philosophical debating of the age of Timurid. The result indicates that Navoi's poetic innovations stand apart from traditional religious expressions, with his work serving as a groundbreaking example of simultaneously merging theology, poetics and mysticism. Such implications for future comparative research in Islamic literary traditions, interdisciplinary studies in historical and theological linguistics, and applications of spiritual philosophy to literary and ethical discourse are drawn out of these insights.

Keywords: *Alisher Navoi, Hamd Poetry, Islamic Poetics, Qur'anic Intertextuality, Sufi Philosophy.*

Kirish

Alisher Navoiy ijodi turk va butun Sharq adabiyotining rivojlanishida muhim o'rin tutib, uning poetikasi tasavvuf falsafasi, Qur'oni Karim mafkurasi va Sharq mumtoz she'riyatining eng yuksak tamoyillari bilan uyg'unlashgan holda shakllangan. Navoiy she'riyatida ilohiy madh (hamd) janri alohida e'tiborga loyiq bo'lib, uning badiiy uslubining nozik jihatlarini, tasavvufiy-ma'rifiy tafakkurini va adabiy-estetik yondashuvlarini aks ettiradi. Shoir ijodida hamd an'anasi Qur'oni Karim va hadislar asosida shu qadar mukammal poetik tuzilma sifatida shakllanganki, bu janr Navoiyga qadar bo'lgan Sharq mumtoz adabiyotida bunday tizimli va chuqur shaklda rivojlanmagan edi. Olimlarimiz 6 asrdan buyon Alisher Navoiyning boy merosi va shaxsini o'rganib kelmoqdalar. Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev ta'kidlaganlaridek, "Alisher Navoiy asarlarida teran ifoda topgan milliy va umuminsoniy g'oyalarning jahon tamaddunida tutgan o'rnini hamda o'sib kelayotgan yosh avlodning intellektual salohiyatini oshirish, ular qalbida yuksak axloqiy fazilatlarini tarbiyalashdagi beqiyos ahamiyatini nazarda

* Prof., f.f.d. (DSc), Buxoro Davlat Universiteti, O'zbekiston, e-mail: bekova.nazzora@mail.ru

tutib, shuningdek, ulug‘ shoir va mutafakkirning adabiy-ilmiy merosini mamlakatimizda va xalqaro miqyosda yanada chuqur tadqiq qilish va keng targ‘ib etish” nihoyatda muhim.

Uning devonlarida harflar tartibiga ko‘ra hamd g‘azallarining joylashtirilishi, shuningdek, ilohiy buyuklik va yaratuvchilik qudratini aks ettirish usullari shoirning hamd poetikasiga yangicha yondashganini ko‘rsatadi. Sharq adabiyotida hamd janri asosan diniy va falsafiy-ma‘naviy tafakkurni ifodalash vositasi sifatida qaralib, Navoiy ushbu janrni kengaytirib, uni tasavvufiy tajriba va shaxsiy ruhiy yuksalishning badiiy tasviriga aylantirgan. Shoirning hamd g‘azallarida inson va Xudo o‘rtasidagi munosabat murakkab ruhiy va falsafiy bosqichlar asosida ifodalangan bo‘lib, bunda fano (o‘zlikni yo‘qotish), suluk (ruhiy sayr) va ma‘rifat (ilohiy bilimga erishish) tasavvufiy tushunchalari yetakchi o‘rin tutadi. Navoiy she‘riyatida mayxona, butxona, soqiy, may kabi obrazlar orqali tasavvuf falsafasi poetik shaklda talqin qilinib, zohiriy diniy qoidalar va botiniy ruhiy yuksalish o‘rtasidagi ziddiyatlar ham yoritiladi. Ushbu yondashuv Navoiy she‘riyatini nafaqat diniy adabiyot namunasi, balki chuqur falsafiy va ma‘naviy xabarlarini ifodalovchi murakkab poetik tizim sifatida baholash imkonini beradi. Navoiyning hamd poetikasini o‘rganish nafaqat uning ijodiy merosini anglash, balki Sharq mumtoz adabiyotining shakllanishi va rivojlanishi, islomiy falsafa va tasavvufiy g‘oyalarning she‘riyatdagi o‘rnini aniqlash uchun ham muhimdir.

Alisher Navoiyning hamd g‘azallari “uning lirikasidagi o‘tkinchi va tobe‘bir kayfiyat” sifatida e‘tirof etildi. Taniqli adabiyotshunos olim Maqsud Shayxzoda hazrat Navoiyning hamd g‘azallarini mafkura tazyiqlari (dahriy tuzum uchun zararli ma‘naviy unsur sifatida butunlay yo‘qotib yuborilishi)dan saqlab qolish maqsadida atayin shunday baholashni lozim deb topgan. Shunday bo‘lishiga qaramay, Alisher Navoiy ijodining ilohiy-irfoniy manbalardan oziqlanganligi e‘tirof etilgan edi. Bu ayniqsa, E.E.Bertels, Oybek, A.Rustamov, H.Sulaymon, A.Hayitmetov, B.Valixojayev, N.Komilova, R.Vohidov, S.G‘aniyeva, H.Ne‘matov, I.Haqqulov, E.Shodiyev, Yo.Is‘hoqov va yana bir qator olimlarning ishlarida yorqin ko‘zga tashlanadi. (N.Bekova, D.Istamova 2023, 738)

Alisher Navoiy o‘zigacha o‘tgan betakror tafakkur egalarining har biri ijodidagi eng ilg‘or xulosalarni teran anglab etdi va alohida-alohida xulosalarni yashash tajribasi orqali ijodiy ravishda bir o‘zanga birlashtirdi. Shuning uchun bu turkumni «Sittai zaruriya» deb nomladi. Chunki Haqqa etishning asosi sog‘lom Ruhdir, ulug‘ shoir esa turkumdagi har bir qasidada ruhiy-ma‘naviy poklanish tasviriga alohida ahamiyat beradi. Iso kabi Ruhga aylanish shoir lirik qahramonining ezgu orzusidir. «Xazoyin ul-maoniy»da boshqa ilohiy nomlarga nisbatan Iso Masihning behad ko‘p tilga olinishining asosiy sababi ham shunda (Nazzora BEKOVA, Hikmet KORAŞ 2024:109)

Tadqiqotning asosiy maqsadi Navoiyning hamd janriga qo‘shgan badiiy va konseptual yondashuvlarini tahlil qilish, uning Qur‘oni Karim intertekstualizatsiyasidan foydalanish usullarini o‘rganish hamda poetik tasvirlar orqali ilohiy sevgini aks ettirish metodlarini ochib berishdan iborat. Shu bilan birga, Navoiyning hamd she‘riyati hali ham yetarlicha tadqiq qilinmagan ilmiy yo‘nalishlardan biri bo‘lib, ayniqsa, uning arab va fors hamd she‘riyati bilan bog‘liqligi, Qur‘oni Karim matnlari bilan poetik muloqoti va lingvistik-semiotik xususiyatlari yanada chuqur o‘rganilishi lozim. Kelajak tadqiqotlarida Navoiyning hamd poetikasini matn tahlili, intertekstual tahlil va kompyuter lingvistikasi metodlari orqali chuqur o‘rganish, shuningdek, uning adabiy-falsafiy ta‘sir doirasini zamonaviy ruhiy diskurs va dinlararo muloqot nuqtayi nazaridan tahlil qilish ham dolzarb masalalar sirasiga kiradi. Shu sababli, ushbu tadqiqot Navoiyning hamd janridagi novatorlik yondashuvlarini, uning Sharq falsafiy va diniy tafakkuriga qo‘shgan hissasini ilmiy-nazariy jihatdan o‘rganishga qaratiladi (Bekova N.2003).

1. Adabiyotlar Tahlili

Hamd gʻazallarning aksariyatida shoir Alloh butun mavjudotning yaratuvchisi ekanligini badiiy til bilan taʼriflaydi. Bunda yaralganlarning bari – Allohning mavjudligiga isbot deb qaraladi. Chunki tasavvufda butun borliq – Alloh, yaʼni Zotning koʻrinishi – tajallisi deb qaraladi. Allohga murojaat qilib, uni madh etayotgan, undan najot soʻrayotgan shoir oʻz fikrlarini ochiq, toʻgʻridan togʻri, koʻp qatlamli maʼnolar kasb etgan timsol-u tashbehlar ostiga yashirmasdan, bunday usulni qoʻllagan taqdirda ham, muayyan ishoralar bilan ifodalaydi, yaʼni majoziy ishq zamirida haqiqiy ishq kuylanmaydi, balki Allohga muhabbatning oʻzi bitiladi. Aynan shu jihati bilan bu turkum gʻazallar shoirning koʻp qatlamli maʼno kasb etgan oshiqona tasavvufga mansub gʻazallarini oʻrganishda kalit boʻlib xizmat qilishi mumkin (Roxataliyeva N. 2024: 133)

Navoiy asarlarining tasavvufiy mohiyati va ilohiy sevgini madh etish usullari boʻyicha olib borilgan tadqiqotlar shoir ijodidagi Qurʼoni Karim oyatlari va hadislarga asoslangan badiiy tasvirlar muhim oʻrin tutishini koʻrsatadi. Bekova tomonidan olib borilgan tadqiqotda Navoiy gʻazallarida fano, suluk va maʼrifat kabi tasavvufiy tushunchalar qanday aks etgani batafsil ochib berilgan. Shu bilan birga, Bekova va Sayliyeva Navoiy ijodidagi ilohiy madh motivlari va uning Sharq mumtoz sheʼriyatidagi oʻrnini aniqlashga harakat qilgan. Tadqiqotlarda Navoiyning hamd gʻazallarida Ollohning buyukligi va yaratuvchilik qudrati hamda insonning ruhiy yuksalishi poetik vositalar orqali yuksak badiiyat bilan aks ettirilgani taʼkidlanadi. Shuningdek, Bekova tomonidan oʻtkazilgan tahlillarda Navoiy hamd gʻazallarining uslubiy va poetik xususiyatlari hamda ularning klassik Sharq sheʼriyati bilan bogʻliqligi chuqur tahlil qilingan. Bu tadqiqotda shoirning Qurʼoni Karim oyatlari va hadislarga asoslangan hamd gʻazallari poetik jihatdan oʻziga xosligi bilan ajralib turishi, ularning simbolik va metaforik koʻrinishlari orqali ilohiy haqiqatlarni ifodalash uslubi oʻrganilgan. Tadqiqot Navoiy ijodidagi rindi va zohid, xonaqoh va dayr, maʼshuqa va ilohiy ishq kabi kontrast obrazlar orqali tasavvufiy mafkurani sheʼriyatga singdirish uslubini tahlil qiladi.

Bundan tashqari, N.J.Bekovaning ilmiy asarlarida Navoiy gʻazallaridagi tabiat tasvirlari va ilohiy haqiqat oʻrtasidagi bogʻliqlik oʻrganilgan boʻlib, unda Quyosh, Oy va Yulduz obrazlari orqali Ollohning jamoli va nuriyati tasvirlangan. Ushbu tadqiqotlarda Navoiy tomonidan ishlatilgan poetik vositalarning taʼriflash, tashxis va tazod sanʼati orqali ilohiy falsafa va haqiqatni yoritish uslubiga alohida eʼtibor qaratilgan. Navoiyning Hamd poetikasi va uning badiiy falsafasi boʻyicha olib borilgan ilmiy izlanishlar shoir ijodining Sharq adabiy anʼanalari, tasavvufiy qarashlar va Qurʼoni Karim asoslariga tayanib yaratilganini koʻrsatadi. Ushbu tadqiqotlar Navoiy ijodining hozirgi zamon adabiyotshunosligida ham dolzarbligini taʼkidlab, uning hamd gʻazallari poetikasining badiiy va falsafiy jihatdan chuqur tahlil qilinishiga asos boʻlmoqda.

Ushbu adabiy tahlil tadqiqoti Alisher Navoiyning hamd sheʼriyatini matn va tarixiy-kontekstual jihatlar asosida oʻrganish metodologiyasi orqali amalga oshiriladi. Tadqiqotda hermenevtik tahlil qoʻllanilib, Navoiyning sheʼriyatidagi til, badiiylik va falsafiy gʻoyalar tasavvufiy taʼlimot va islomiy ilohiyot nuqtayi nazaridan oʻrganiladi. Tadqiqot davomida Navoiyning devonlari tizimli ravishda tahlil qilinib, uning hamd gʻazallarining strukturaviy xususiyatlari hamda ularning fors va turkiy klassik sheʼriyat anʼanalari bilan bogʻliqligi aniqlanadi. Shoirning ilohiy madh va mistik tafakkurni ifodalash uslubi tanlangan baytlarda retorik usullar, metaforalar va ramziy tasvirlardan qanday foydalanilganligi asosida chuqur tahlil qilinadi. Navoiyning hamd sheʼriyatidagi yondashuvi Sharq mumtoz shoirlari bilan qiyosiy tahlil qilinib, uning mazkur janrga qoʻshgan betakror hissasi aniqlanadi. Tadqiqot shuningdek, Qurʼoni Karim oyatlari va tasavvufiy taʼlimotlardan foydalanib, fano (oʻzlikni yoʻqotish), suluk (ruhiy sayr), maʼrifat (ilohiy bilish) kabi ilohiy tushunchalarning uning baytlarida badiiy ifodalanganini oʻrganadi. Tarixiy kontekstualizatsiya orqali Navoiyning sheʼriy innovatsiyalari Timuriylar davrining intellektual, madaniy va diniy ijtimoiy sharoitlari bilan bogʻliq holda yoritiladi. Nihoyat, ushbu metodologiya Navoiyning mumtoz sheʼriyat

an'alarini, diniy falsafani va lingvistik san'atni qanday uyg'unlashtirib, o'ziga xos hamd poetikasini yaratganini ochib beruvchi mukammal ilmiy asos taqdim etadi. Bu esa Navoiyning poetik an'anasi hali ham olimlar va adabiyot ixlosmandlarini hayratga solayotganini namoyon etadi.

2. Natija va Muhokama

Alisher Navoiy hamd poetikasi uning tuzilmaviy, falsafiy va badiiy o'lchovlari asosida o'rganilib, islom ilohiyoti, tasavvuf an'alari va klassik fors-turk she'riyati bilan chambarchas bog'liq ekanligi aniqlanadi. Navoiy hamd yaratish tamoyillari tizimli va chuqur ma'naviy asosga ega bo'lib, u Yaratganning inson ruhi bilan bo'lgan aloqasiga katta e'tibor qaratadi. Avvalgi shoirlar madhni izolatsiyalangan she'riy shakllar orqali ifoda etgan bo'lsa, Navoiy uni yaxlit va strukturalangan poetik tizim shaklida bayon etgan bo'lib, hamd g'azallarini mistik diskurs bilan bog'liq holda rivojlantirgan. Uning Qur'oni Karim mavzulari va islomiy falsafa bilan hermenevtik munosabati ruhiy tarbiya va ma'naviy kamolotga xizmat qiluvchi ongli poetik strategiya ekanligini ko'rsatadi. Uning she'riyatida zidlik, allegoriya va metaforik tasvirlar keng qo'llanilib, ilohiy buyuklik va rahm-shafqatning dualistik konsepsiyasi tasavvuf falsafasidagi yer hayoti va ilohiy yuksalish o'rtasidagi keskinliklar bilan bog'liq holda aks ettirilgan.

Navoiyning hamd she'riyatini avvalgi va zamonaviy shoirlar bilan qiyosiy tahlil qilish natijasida u intertekstual uslubga innovatsion yondashgani isbotlanadi. Klassik shoirlar iloha ta'rifini odatiy ritorik shakllar bilan ifodalagan bo'lsa, Navoiy hamdni o'ziga xos poetik kontekstga joylashtirgan, uni ilohiy yaqinlik sari yo'l sifatida tasvirlagan. U tasavvufiy tushunchalar – fano (o'zlikni yo'qotish), suluk (ruhiy sayr) va ma'rifat (ilohiy bilim) ni o'z she'riyatiga singdirish orqali ko'p qirrali poetik tuzilmani yaratgan. Bu mavzular faqat diniy maqsadlarni aks ettirib qolmay, balki islom tasavvufining epistemologik bahslariga ham qo'shiladi, bu esa Navoiyning Timuriylar davrining ilmiy-madaniy muhokamalarida faol ishtirok etganini ko'rsatadi. Uning she'rlari ortodoksiya va heterodoksiya o'rtasidagi tafovutni ochib berib, rind (tasavvufiy isyonkor) va zohid (taqvodor) obrazlari orqali muqobil diniy talqinlar hamda ilohiy muhabbat va e'tiqodning murakkabligini yoritadi.

Shunga qaramay, Navoiyning hamd she'riyati bo'yicha tizimli tadqiqotlar global poetik an'alar bilan taqqoslanmagan. Uning Qur'oni Karim intertekstualizatsiyasining poetik jihatlari qisman o'rganilgan bo'lsa-da, lingvistik va semiotik tahlillar yetarlicha olib borilmagan. Arab va fors hamd she'riyati bilan qiyosiy tadqiqotlar Navoiyning poetik innovatsiyalarini yanada aniqroq ochib berishi mumkin. Shuningdek, islom falsafasi va Navoiyning poetik uslubi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni tasavvufning ontologik va epistemologik jihatlari nuqtayi nazaridan tahlil qilish zarur.

Kelajakdagi tadqiqotlar lingvistik, tarixiy va ilohiy yondashuvlarni o'z ichiga olgan multidisiplinar metodologiyani qabul qilishi lozim. Kompyuter lingvistikasi asosida matn tahlili orqali takroriy naqshlar va tematik bog'liqliklar aniqlanib, Navoiyning stilistik rivojlanishi chuqurroq o'rganilishi mumkin. Bundan tashqari, Navoiyning poetik falsafasining zamonaviy ruhiy diskursda amaliy qo'llanilishi ham diqqatga sazovordir. Uning ilohiy muhabbat, insoniy kamtarlik va axloqiy yuksalish haqidagi ta'kidlari hozirgi zamonda axloq falsafasi, dinlararo muloqot va adabiy ta'limotda dolzarb ahamiyatga ega bo'lishi mumkin.

Navoiyning hamd poetikasi islom ilohiyoti, mistik falsafa va badiiy ixtironing murakkab uyg'unligini ifodalaydi. U klassik adabiyotga ulkan hissa qo'shgan bo'lsa-da, uning poetik merosi falsafiy va intertekstual jihatdan yanada chuqurroq o'rganilishi zarur. Nazariy va amaliy tadqiqotlarning kengaytirilishi adabiyotshunoslik hamda ko'p tarmoqli akademik izlanishlar uchun yangi yo'nalishlar ochadi, natijada Navoiyning ma'naviy va ilmiy merosi kelajak avlodlarni ilhomlantirishda davom etadi.

Navoiyning devonlari mamlakatlar o'rtasidagi do'stona munosabatlarni yo'lga qo'yishda ulkan vazifa bajargan. E'tiborlisi, bu jarayon shoir vafotidan keyin ham davom etib kelayotir. Hozirgi paytda ham uning asarlari qaysi tilga tarjima qilinsa, bu amalda o'sha mamlakat bilan adabiy-madaniy hamkorliklarimiz ravnaq topayotganidan dalolat beradi (Sultonmurod Olim, 2017)

Xulosa

Alisher Navoiy hamd poetikasini qanday qo'llagani o'rganilganda, uning tizimli tuzilishi va ma'naviy chuqurligi hamda islomiy ilohiyot va tasavvufiy falsafa bilan uyg'unligi ochib beriladi va shu orqali Navoiyning hamdga bo'lgan yondashuvi avvalgi poetik an'analardan qanday farq qilishi aniqlanadi. Qur'oni Karim intertekstualizatsiyasining ongli ishlatilishi, allegorik tasvirlar va paradoksal usullar uning ilohiy buyuklik va rahm-shafqatni bir paytning o'zida aks ettirishi bilan bog'liq bo'lib, bu esa tasavvuf falsafasidagi ontologik va epistemologik muammolar bilan uyg'unlashadi. Navoiy hamdni mustaqil poetik element sifatida emas, balki tizimli poetik tuzilma doirasida joylashtirish orqali janr doirasini kengaytirib, ilohiy sevgi, insoniy kamtarlik va ruhiy yuksalishni ifodalovchi ko'p qirrali va murakkab poetik tizim yaratgan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, uning tasavvuf (fano, suluk va ma'rifat) tushunchalarini qo'llashi nafaqat diniy maqsadlarga, balki Timuriylar davrining ilmiy va falsafiy bahslarida ishtirok etish uchun ham xizmat qilgan. Ushbu xulosalar adabiyotshunoslik va ilohiyotshunoslik uchun muhim ahamiyatga ega bo'lib, Navoiyning hamd she'riyati dunyo she'riyati, jumladan, arab va fors she'riyati kontekstida qanday mavqega ega ekanligini o'rganish uchun qiyosiy tadqiqotlar olib borish zarurligini ko'rsatadi. Shuningdek, Navoiyning Qur'oni Karim intertekstualizatsiyasi bo'yicha lingvistik va semiotik tahlillar ham uning stilistik va tematik innovatsiyalarini yanada chuqurroq o'rganish uchun zarur yo'nalishlardan biri bo'lib qolmoqda. Kelajakdagi tadqiqotlar tarixiy, ilohiy va kompyuter lingvistikasi metodlarini birlashtirgan ko'p tarmoqli yondashuvdan foydalanishi lozim, bu esa matn naqshlarini aniqlash va chuqur konseptual tahlillarni amalga oshirish imkonini beradi. Navoiyning poetik falsafasini nazariy va amaliy jihatdan keng tadqiq qilish nafaqat adabiy tadqiqotlarni boyitadi, balki zamonaviy ruhiy-ma'naviy diskurs, axloqiy qadriyatlar va dinlararo muloqotga oid fikr almashuvlarga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu tariqa, Navoiyning ilmiy va poetik merosi akademik muhokamalar va tadqiqotlar doirasida hanuz dolzarb bo'lib qoladi.

ADABIYOTLAR

- Ataniyazova, M. (2021). *Mumtoz Adabiyot Istilohlari Qisqacha Izohli Lug'ati*. Извлечено 10 март 2025 г., от https://www.researchgate.net/profile/Muborak-Ataniyazova/publication/363331205_Mumtoz_adabiyot_istilohlari_qisqacha_izohli_lugati/links/6318091bacd814437f0bb081/Mumtoz-adabiyot-istilohlari-qisqacha-izohli-lug-ati.pdf
- Bekova, N. (2023). Ayn Ul-Hayot Qasidası, Nashrlardagi Tafvutlar. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(5), 737–745.
- Bekova N. Alisher Navoiyning hamd g'azallari va "Ruh ul - quds" qasidasining badiiyati. Filologiya fanlari nomzodlik dis.. - Toshkent: 2003.
- Bekova N. Alisher Navoiy she'riyatida xamd poetikasi //Toshkent: Fan. – 2006. – T. 148.
- Nazzora Bekova, Hikmet Koraş Alisher Navoiy Qasidalari: Adabiy Ta'sir Va Novatorlik XI Beynəlxalq Türk Dünyası Araşdırmaları Simpoziumu 11-13 İyun 2024 / Bakı 109-b
- Roxataliyeva Noila G'ayratjon qizi, "Ilm-fan muammolari tadqiqotchilar talqinida" mavzusidagi xalqaro ilmiy konferensiya, ALISHER NAVOIY HAMD G'AZALLARIDAGI TASAVVUFİY TIMSOLLAR 133, 2024
- Sultonmurod OLIM "Tafakkur" jurnali, 2017-yil 2-son "Navoiy qanday mutolaa qilgan?" maqolasi

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning “Buyuk shoir va mutafakkir Alisher Navoiy tavalludining 580 yilligini keng nishonlash to‘g‘risida”gi Qarori. Qonun hujjatlari ma‘lumotlari milliy bazasi, 20.10.2020, 07/20/4865/1395-son.